

Lezing Reformatieviering Jozua Dordrecht (31-10-2017)

Thema-avond: In Gods aanwezigheid is genade

Vandaag is het precies 500 jaar geleden dat Maarten Luther zijn 95 stellingen met kritiek op de aflaatpraktijk aan de kerkmuur in Wittenberg spijkerde. Overal op de wereld wordt deze gebeurtenis vandaag herdacht. In Utrecht vindt op dit moment een interkerkelijke viering plaats waar ook Koning Willem-Alexander bij aanwezig is. Bijzonder is dat daar ook schuldbelijdenis zal zijn over de verdeeldheid en vijandschap tussen katholieken en protestanten. Uiteraard wordt ook in Duitsland uitgebreid stil gestaan bij dat wat het *lanceermoment* van de Reformatie wordt genoemd. Naast Merkel en Obama is niemand minder dan Paus Franciscus eregast op de Lutherherdenking in Wittenberg. De commercie speelt al weken op de festiviteiten in. Luther is een trendy merknaam geworden en er zijn allerlei Lutherparafernalia op de markt gekomen. Als je wilt kun je spelen *met Luther playmobiel*, met je *Luther-T-shirt* aan een *Luther-biertje* drinken in de kroeg en daarna thuis een *Lutherfilm* bekijken en na een *Lutherborrel* lekker gaan slapen onder een *Lutherdekbed*. In Duitsland is deze dag een hype waar al jarenlang naar toegewerkt is. Opmerkelijk dat ook de Paus vanavond aanwezig zal zijn, want juist de Paus werd door Luther met niemand minder dan de Antichrist vergeleken. En de Paus was niet de enige die ervan langs kreeg van Luther. De hervormer kon fel uit de hoek komen en kon zijn tegenstanders behoorlijk stijf schelden. Voor mensen met sadomasochistische trekjes is er zelfs een website ontwikkeld waar honderden beledigingen van Luther zijn samengevoegd en waarop je je elke dag door hem kunt laten uitschelden: *'De Maarten Luther insult generator.'* Na elke belediging met bronvermelding kun je je opnieuw door Luther laten uitschelden door op de knop: *insult me again* te klikken. Maarten Luther was zeker geen heilige en kon keihard zijn. Dat vonden niet alleen zijn tegenstanders maar ook zijn 'vrienden'. Zijn beste vriend Melancton had verschillende woedeaanvallen van hem meegemaakt en verzuchtte nadat Luther was gestorven dat hij veel door zijn toedoen had geleden. Ook tegen het Joodse volk was Luther behoorlijk van leer getrokken. Veel evangelische christenen zijn bekend met citaten uit Luthers tirade tegen de Joden in een geschrift dat hij een jaar voor zijn dood in 1545 had geschreven met de onheilspellende titel: *'Over de Joden en hun leugens.'* In dat boek gaf hij de aanbeveling om de synagogen van joden te verbranden en hen naar werkkampen te sturen. Van deze aanbevelingen hebben de Nazi's later gretig gebruik gemaakt en Luthers antisemitische tirades zijn dan ook in de schoolboeken van het Derde Rijk terecht gekomen. Sommige evangelische christenen kennen Luther slechts van deze citaten en willen daarom niets met hem te maken hebben of van hem leren. 'Luther was een antisemiet en daarmee basta!' Hoewel ik de tirades van Luther zeker niet wil goed praten, wil ik er wel een kanttekening bij schetsen. Luther was geen antisemiet zoals de Nazi's dat waren. Hij was niet fel gekant tegen de joden vanwege hun ras, maar vanwege hun geloof. In 1523 schreef

hij het boekje: *'Dat de Heer Jezus een Jood was'* waarin hij zich positief opstelde tegenover het joodse volk in de hoop dat ze zich tot het Evangelie zouden bekeren. Het feit dat dit niet gebeurde zag hij als een teken dat ze Gods oordeel verdienden en de overheid moest daar uitvoering aan geven. Ik geloof uiteraard dat hij er wat dat betreft vreselijk naast zat en hiermee zijn eigen Evangelie van genade tegensprak. Helaas heeft deze vergissing ernstige gevolgen in de geschiedenis gehad. Maar het feit dat Luther aan het eind van zijn leven zulke dwaze dingen schreef, wil niet zeggen dat we helemaal niets van hem kunnen leren. Koning Salomo heeft ook ontzettend dwaze dingen gedaan aan het eind van zijn leven, met als gevolg dat Israël na zijn dood in tweeën scheurde. Maar dat wil niet zeggen dat we daarom *Spreuken*, *Hooglied* en *Prediker* niet meer hoeven te lezen. Dat Salomo in dwaasheid eindigde doet niets af aan de wijsheid die in deze boeken te vinden is. Hetzelfde geldt ook voor Luther. Dankzij de moed van deze man is het Evangelie van genade opnieuw onder de aandacht van de kerk gebracht. Luther was een man met een moeilijk karakter en heeft grove fouten gemaakt in zijn leven. Maar Calvijn zei over Luther: 'We moeten en we willen hem maar nemen zoals hij is, want Luther heeft ons het evangelie teruggegeven.' En daar gaat het ook vanavond over. Luther heeft ons geleerd dat er in Gods aanwezigheid genade te vinden is.

Ik zal vanavond Luthers zoektocht naar een genadige God schetsen. Ik zal niet stil staan bij alles wat in zijn leven is gepasseerd want daar is één avond veel te kort voor. De focus ligt vanavond op Luthers herontdekking van genade. Ik zal daarbij wat vertellen over zijn gezin van herkomst, de tijd waarin hij leefde, de Roomse boeteleer waar hij onder gebukt ging, zijn uiteindelijke ontdekking van genade en zijn bereidheid om zijn leven daarvoor op het spel te zetten. Ten slotte zal ik ingaan op wat hij vanuit zijn herontdekking van genade leerde over geloof, verzoening, roeping en het priesterschap van gelovigen. Luther heeft een theologische erfenis nagelaten waar wij evangelische christenen nog elke dag van profiteren maar waarvan we de herkomst vaak niet meer herkennen. Na de lezing gaan we in groepjes van 6 tot 12 uiteen en zullen we doorpraten en doorbidden over het wonder van genade. Ik hoop dat Luthers ontdekking van genade vanavond ook u mag bemoedigen. Dat er ook voor jou en mij in Gods aanwezigheid genade is!

Jeugd

Historici twijfelen of Maarten Luther in 1483 of 1484 is geboren. Wat wel zeker is, is dat hij in Mansfeld is geboren als tweede zoon van een mijnondernemer en dat hij is vernoemd naar de heilige Sint Maarten. Luther groeide op in een gezin van harde werkers het gezin kende wisselende seizoenen van voorspoed en van armoede. Er is archeologisch onderzoek gedaan naar de overblijfselen van Luthers huis van herkomst en daar zijn voedselresten gevonden die erop wijzen dat Luther gevarieerd maaltijden voorgeschoteld kreeg wat wijst op een zekere welstand. Luthers ouders bestierden het huis met harde hand en Maarten kon behoorlijk bang zijn voor zijn moeder die hem soms tot bloedens toe sloeg om hem

gehoorzaamheid bij te brengen. Door de opkomst van de psychologie weten we dat angst voor ouders ook Godsbeelden kan beïnvloeden. Of dit bij Luther het geval is lastig vast te stellen. Opmerkelijk is wel dat de wereldberoemde psycholoog Erik Erickson in zijn boek *'Young man Luther'* (1958) de hypothese heeft geopperd dat Luthers worsteling met zijn Godsbeeld voortkwam uit neuroses die zijn ontstaan vanuit de relatie met zijn vader. Desondanks blijkt uit briefwisselingen dat Luther ondanks de harde opvoeding wel een goede band met zijn ouders onderhield. Dat kinderen geslagen werden was sowieso een feit waar niemand van opkeek in de Middeleeuwen. Luther klaagde er bijvoorbeeld over dat hij eens op school met de roe geslagen was omdat hij zijn Latijnse woordjes niet goed kon vervoegen. Luther was bevoorrecht dat hij überhaupt naar school kon gaan en dat zijn ouders ook een vervolgstudie konden bekostigen. Luther ging rechten studeren maar maakte in zijn studietijd in Erfurt een aantal gebeurtenissen mee waardoor hij radicaal van koers veranderde. Er was een korte uitbraak van de pest waardoor drie professoren van zijn universiteit stierven. Bij hun dodenmis werd verteld dat twee van de professoren wroeging over hun leven hadden gekregen en dat één van hen had gezegd: 'was ik maar een monnik geworden.' Een andere gebeurtenis waar vaak over wordt verhaald is dat Luther in het open veld in een onweersbui terecht kwam en zo bang werd voor de toorn van God dat hij God beloofde een monnik te worden. Luther besloot geen rechten te studeren maar het klooster in te gaan. Hij ging het klooster in om God te dienen, maar in werkelijkheid was hij doodsbang voor Hem. Hij schreef daarover: *'Als Hij mij beschreven werd, schrok ik van Hem, net zoals van de duivel, omdat ik zijn gericht niet kon verdragen.'* Luther had zo'n diepe angst voor Gods oordeel dat hij er alles voor over had om met Hem in het reine te komen. Soms vastte hij drie dagen zonder eten en drinken en sloot hij zich op in zijn cel totdat zijn lichaam bijna bezweek. Als het s' nachts bliksemde dan stond hij snel op omdat hij dacht dat God boos op hem was geworden omdat hij zijn verplichte gebeden had verzaakt. Soms kon hij nachten niet slapen omdat hij dacht aan Christus en het oordeel. 'Steeds zie ik Hem voor me, op zijn regenboogtroon, als een strenge straffende rechter die mij voor mijn zonden zal straffen.' Wat me zo treft is dat juist deze angst voor God in sommige gereformeerde kringen nog steeds zo actueel is. Ook van Gerrit Mes, de voorganger van Jozua Alblasterdam, weet ik bijvoorbeeld dat hij zich als gereformeerd jongetje weleens in slaap gehuild heeft omdat hij zo bang was voor de hel en Gods oordeel. Angst voor verdoemenis kan mensen tot waanzin drijven en dat gold zeker ook voor Luther. De levensverwachting was in die tijd niet hoog, mensen werden geconfronteerd met ziektes als de pest en kindersterfte, men was voortdurend bang voor wat er na de dood zou komen. Nu had de katholieke kerk een methodiek bedacht om te gaan met zonde en vergeving. Tenminste éénmaal per jaar moest een christen al zijn **zonden opbiechten** bij een priester. Daarna zou de priester **vergeving** uitspreken en moest er **genoegdoening** worden gedaan waarmee de zondaar kon aantonen **oprecht berouw** te hebben. Net zoals ouders soms tegen kinderen zeggen: je hebt iets stouts gedaan en je bent vergeven, maar je krijgt wel

straf omdat je er iets van moet leren. Er moest genoegdoening worden gedaan. Dat kon bestaan uit het opzeggen van gebeden, het afleggen van een pelgrimsreis of het steunen van de armen. Pastoraal gezien valt deze praktijk ergens te begrijpen maar in de Middeleeuwen is ze volledig ontspoord. De kerk leerde namelijk dat er voor *elke* zonde boete moest worden gedaan en wanneer je een zonde had gemist dan moest je daarvoor boetedoen na je dood in het vagevuur. Het vagevuur is een kerkelijke traditie die de Bijbel nergens leert maar die honderden jaren duizenden gewetens in angst gevangen heeft gehouden. In het Vagevuur zou je verblijven totdat al je zonden uitgezuiverd zouden zijn en daarna zou je alsnog in de hemel worden toegelaten. Dat uitzuiveren zou weleens duizenden jaren kunnen duren en een pijnlijk proces zijn. je kunt je voorstellen dat de mensen doodsbang voor het Vagevuur waren en er alles aan deden om die straf te voorkomen of te verminderen. Dat gold ook voor Luther. In zijn klooster was het gebruikelijk dat je regelmatig biechtte, maar Luther overdreef er schromelijk in. Zijn biechtvader Johannes von Staupitz werd soms gek van deze jonge neurotische monnik die telkens weer met een nieuw lijstje aan zonden wilde opbiechten. Hij zei daarover: *'Ik heb Luther nog nooit wat interessants horen opbiechten.'* Toch bleef Luther zich telkens weer kwellen met de vraag: ben ik nog iets vergeten te belijden? Heb ik genoeg voldoening gedaan of staat er nog een schuld open als ik sterf? Luther kende God niet zoals Hij in Jezus Christus is geopenbaard. Want hoewel Luther een monnik was, had Luther nog nooit het Nieuwe Testament gelezen. Het Bijbel-analfabetisme was enorm in die tijd. Het gewone volk kende de Bijbel niet, maar dit gold ook voor de meeste leiders. Von Staupitz stuurde Luther naar Wittenberg om daar aan de universiteit de Bijbel in de grondtalen te bestuderen. Nu was Wittenberg een unieke universiteit. Het was de eerste universiteit die niet met goedkeuring van de paus maar van de keizer was gesticht. Er werd daar vrijer over de Bijbel gesproken dan aan de pauselijke universiteiten in Europa. En voor Luther ging er een nieuwe wereld open. Juist door het bestuderen van het Nieuwe Testament kwam Luther tot nieuwe inzichten. In 1515-1516 bestudeerde hij intensief de Romeinenbrief en in 1516-1517 de Galatenbrief.

Als je de kerkgeschiedenis bestudeert dan zie je dat er meer grote mannen tot geloof zijn gekomen door de bestudering van de Romeinenbrief. Augustinus is tot geloof gekomen doordat hij Romeinen 13:14 las waarin staat: *'Omkleed u met de Heer Jezus Christus en geef niet toe aan uw eigen wil, die begeerten in u opwekt.'* Ook John Wesley is tot geloof gekomen door de Romeinenbrief en ook het leven van Karl Barth is van koers veranderd door de Romeinenbrief. Het met een open houding bestuderen van Gods Woord is een gevaarlijke activiteit. Het kan zo maar uw leven veranderen! En zo gebeurde ook met Maarten Luther. Terwijl Luther bezig was met de exegese van de Galatenbrief begon hij wat hij las in de Bijbel te vergelijken met wat hij zag in de kerk. En met namen de praktijk van de *aflaten*. Zoals ik net vertelde was men in de kerk gewend dat men na het biechten van zonden en het ontvangen van vergeving ook een boetedaad moest doen om oprecht

berouw te demonstreren. Naast een bedevaart of het opzeggen van gebeden kon men ook een financiële gift aan de kerk als genoegdoening geven. Mensen waren doodsbang om voor onvoldane zonden in het vagevuur te moeten boeten en de kerk bood mensen een uitweg door boetedoening te doen met een gift aan de kerk. Een certificaat daarvan werd een aflaat genoemd. U kunt zich voorstellen dat er een enorme commerciële handel ontstond in aflaten. Mensen kochten graag hun schuld af en bij elke aflaat werd beloofd dat de koper een aantal jaren kwijtschelding uit het vagevuur had ontvangen. En die kwijtschelding werd zelfs uitgebreid naar overleden verwanten. Je kon ook je vader en je opa vrijkopen uit het Vagevuur door een gift te geven aan de kerk. Luther begon moeite te krijgen met deze praktijken. Want als de Kerk in staat is om zonden te vergeven en kwijtschelding te schenken van het Vagevuur, waarom doet ze dat dan niet belangeloos en uit liefde? Waarom voor geld? Nou daar had de kerk zo zijn eigen redenen voor. U moet weten dat de Roomse kerk in 1506 begonnen was met de bouw van de immense St. Pieter Kathedraal. Tot op heden de grootste kathedraal ter wereld! (Op het Wembleystadion na 😊) Voor dit prestigieuze bouwwerk werden kosten nog moeiten bespaard en grote kunstenaars als Michaelangelo en Raphael mochten eraan meewerken. Nu had Rome de verkoop van aflaat gestimuleerd om juist de bouw van deze Kathedraal te financieren. Ik ben nooit in Rome geweest en het lijkt me een prachtige stad om te bezoeken. Ik hoop ooit nog het Vaticaan te mogen bekijken en de St. Pieter te bewonderen. Maar ik ben niet naïef over de pracht en praal daar. Ze is gebouwd over de ruggen van angstige zielen die hoopten met een gift het vagevuur te kunnen afkopen. Ik houd van de Rooms-Katholieke kerk en er is sinds de Reformatie veel ten goede veranderd. Maar de corrupte praktijk rondom aflaten was het begin van de Reformatie. Er waren rondom Wittenberg rondtrekkende predikers actief die met toneelstukjes het analfabetische volk doodsbang maakten voor het vagevuur en daarna het geld uit de zakken klopten ten bate van de bouw van de St. Pieter. Magische beloften doen aan mensen die geld doneren is trouwens niet iets dat we alleen vanuit de Middeleeuwen kennen. Ook in onze tijd zijn er predikers die voorspoed, welvaart en genezing beloven als men een bedrag aan een bepaalde bediening doneert. Dit zijn misstanden die gelukkig door de meeste kerken afgekeurd worden. Luther dacht hier ook met een misstand te maken te hebben. Hij kon zich niet voorstellen dat de paus en de bisschoppen dit soort excessen zouden goedkeuren. Toen Luther op 31 oktober 1517 de 95 stellingen op de kerkdeur in Wittenberg liet spijkeren, (of dit precies op deze manier gebeurd is betwifelen historici, maar dat terzijde) hoopte hij een academisch debat over deze praktijken aan te zwengelen. Zo staat in stelling 49: *Men moet de christenen leren, dat de pauselijke aflaten nuttig zijn zolang men er niet op vertrouwt, maar dat ze daarentegen uiterst schadelijk zijn als men daardoor de vreze Gods kwijt raakt.* 50 *Men moet de christenen leren, dat als de paus zou weten van de aflaatpredikers, hij liever zou willen dat de St. Pieterskerk tot as zou verbranden dan dat die gebouwd moest worden van de huid, het vlees en het gebeente van zijn schapen.* 51. *Men moet de christenen leren, dat de paus*

best bereid zou zijn de St. Pieterskerk te verkopen - zoals hij ook verplicht is - om van zijn eigen geld uit te delen aan de velen bij wie nu de aflaatpredikers het geld uit de zak kloppen.

Luther was niet tegen de aflaten, maar vond wel dat de kerk er voorzichtig mee om moest gaan en niet de illusie moest wekken dat men God kon afkopen. Hij schreef een brief aan de bisschop om op te treden tegen de zwendelpraktijken van de rondtrekkende predikers en als bijlage stuurde hij de 95 stellingen mee. Luther was in de veronderstelling dat als de Paus dit zou weten, hij een einde zou maken aan deze praktijken. De 95 stellingen werden via de boekdrukkunst razendsnel verspreid en voor men het doorhad gingen ze als een lopend vuurtje door Duitsland. Intussen kreeg Luther door zijn intensieve bestudering van de Bijbel steeds meer zicht op Gods genade. Hij worstelde zelf nog steeds met een bozige en straffende God die elke fout en zonde genadeloos afstraft. Luther was bezig met het bestuderen van de Romeinenbrief en kwam maar niet uit wat Paulus in Romeinen 1:17 bedoelde met '**Gods gerechtigheid**'. Luther haatte deze woorden omdat hij ze associeerde met straf. Hij schreef daar later over: *Ik haatte het woord gerechtigheid Gods (...) ja, ik hield niet van God, maar ik haatte deze rechtvaardige God die zondaars straft. Ik raasde met een woedend en door en door verward geweten en klopte ongeremd bij Paulus aan over deze tekst, want ik had een brandende dorst te weten wat de heilige Paulus hiermee wilde zeggen.* Dag en nacht was Luther bezig met die twee woorden: **God** en **gerechtigheid**.

Plotseling viel het kwartje en was het alsof de Heilige Geest een lamp in hem aanzette. Op een spontaan moment kreeg hij een ingeving die hem gek maakte van vreugde: 'de rechtvaardige zal leven door geloof.' Weet u waar Luther zijn spontane ingeving kreeg? Die vraag werd hem natuurlijk als Middeleeuwse monnik dikwijls gesteld. En weet je wat hij antwoordde? "**De Heilige Geest gaf me deze openbaring in de cloa.**" De cloa, dat is het Latijnse woord voor schijthuis. Probeer dat even tot u door te laten dringen! De hele reformatie is begonnen doordat de Heilige Geest tijdens het toiletbezoek van Maarten Luther hem een ingeving in gedachten gaf die de kerk op zijn grondvesten deed opschudden. (Dus als je naar het toilet moet, ga met verwachting en in geloof dat God tot u wil spreken! 😊) Luther zelf zei erover: "Als onze Here God in dit leven, in het schijthuis, al zulke edele gaven heeft gegeven, wat mag er dan wel niet in het eeuwige leven gebeuren?". Ergens anders schrijft hij over zijn bekering dat '*zijn haat naar God veranderde in onmiddellijke liefde voor Hem en 'ik voelde mij compleet nieuwgeboren en het was alsof ik door de open poorten van het paradijs zelf was binnengetreden.*' De kerk leerde tot die tijd dat Jezus Christus het aan het kruis mogelijk heeft gemaakt om rechtvaardig te **worden**. Luther ontdekte dat Jezus Christus ons aan het kruis rechtvaardig heeft **gemaakt**. Slechts twee woorden verschil maar het zette zijn hele theologie en heel de geschiedenis op de kop. Wij komen niet met onze goede werken bij God om onze rechtvaardigheid te verdienen, maar God biedt ons de rechtvaardigheid van Christus aan die wij niet

hebben verdiend. Stukje bij beetje begon Luther de consequenties in te zien van zijn ontdekking van Gods genade. Als Gods genade ons aangeboden wordt in Jezus Christus, dan vraagt God slechts van ons dat wij dit in geloof en dankbaarheid ontvangen. Luther begon in zijn hele theologie de genade als uitgangspunt te nemen. Zo schreef hij in 1520 in zijn boek *Over de goede werken*:

Het eerste en hoogst, alleredelste goede werk is het geloof in Christus, zoals Hij in Johannes 6:28 zegt. Toen de Joden Hem vroegen: 'Wat zullen wij doen, opdat wij goede, goddelijke werken doen?' want antwoorde Hij: 'Het goddelijk goede werk is dit, dat u gelooft in Hem, die Hij gezonden heeft.' Echter, als wij dat horen of prediken, gaan we daar te snel aan voorbij, we houden het voor gering en denken, dat het gemakkelijk valt te doen, terwijl we er lang bij stil zouden moeten staan en er goed over zouden moeten nadenken. Van dit werk moeten alle werken afhankelijk zijn; wat zij aan goeds schenken, ontvangen zij als daaruit te leen.'

Het gaat er in eerste instantie niet om of we bidden en vasten, stichtingen beginnen, de armen voeden en onze medemensen tot zegen zijn. Het gaat erom of we dit doen vanuit het geloof en vertrouwen in het volbrachte werk van Jezus Christus. Want als we proberen iets bij God te verdienen beledigen we het kruis. In zijn behandeling van de tien geboden noemt Luther het zelfs afgoderij wanneer we allerlei goede dingen doen met het oog om God mild te stemmen. Luther wees de mensen die bang waren voor de straf van God dat een Ander het oordeel had gedragen. In het boek *De vrijheid van de christenmens* schreef hij in 1520 over de goddelijke ruil. Hij stelde daarin Christus voor als de Bruidegom en ons als de Bruid.

'Wie zal dan deze koninklijke bruiloft op waarde schatten? Waar Christus, deze rijke en godvrezende bruidegom, dit arme, goddeloze hoertje tot vrouw neemt, haar vrijkoopt van al haar kwaad en haar siert met al zijn zegeningen. Want nu is het onmogelijk dat haar zonden haar te gronde richten, omdat zij op Christus gelegd zijn en in Hem verzwolgen. En zij heeft in Christus, haar bruidegom, haar gerechtigheid, waarin zij mag roemen als was het haar eigen gerechtigheid. Tegen al haar zonden, dood, en hel kan zij met vertrouwen in opstand komen en zeggen: 'Al heb ik gezondigd, mijn Christus, in wie ik geloof, heeft niet gezondigd en al het zijne is van mij en al het mijne is van Hem.' (Laten we een moment gaan staan en deze uitspraak met elkaar proclameren.)

Wij evangelische christenen kennen de goddelijke ruil voornamelijk uit boeken en preken van Derek Prince, Wilkin van de Kamp en Neil T. Anderson. Maar het was Maarten Luther die dit vanuit de Schrift ontdekte en toepaste in zijn leven. Hoewel Maarten Luther al voor zijn kritiek op de aflat gedagvaard en verhoord was, stuurde hij dit boek als geschenk naar de paus om hem te laten weten wat hij had ontdekt en wat hij leerde. In datzelfde jaar vaardigde de Paus een bul uit met als titel *Exsurge Dominé*: 'Sta op, oh Heer.' In dat document werd Luther een ketter

genoemd en werd een bede uitgesproken waarin God en de heiligen gevraagd werd om een oordeel over hem uit te spreken omdat hij het had gewaagd tegen de aflaten te prediken. Luther werd gesommeerd te stoppen met preken en moest al zijn boeken herroepen. Maar Luther had het Evangelie van genade herontdekt en zou nog liever sterven dan daarvoor te wijken. Daarom werd Luther in 1521 geëxcommuniceerd: hij werd buiten de kerk gezet en de kerk verklaarde dat hij door God veroordeeld was. Luther trok zich hier niets van aan en werd in 1521 ook door de keizer gedagvaard voor een proces in Worms. Luther wist dat hij de doodstraf kon krijgen. Maar hij schaamde zich niet voor het Evangelie en was bereid de consequenties daarvan onder ogen te zien. De vorst van Saksen, in wiens gebied Luther woonde en les gaf aan de universiteit, stond erop dat Luther een vrijgeleide kreeg naar het proces. In 1415 was er namelijk al eerder een voorloper van Maarten Luther geweest, Johannes Hus, ook hij had kritiek had op de kerk en het gezag van de paus. Hij werd ook gedagvaard en er werd hem door de toenmalige keizer beloofd dat hij veilig naar huis mocht terugkeren na het proces. De keizer verbrak zijn belofte en Hus werd op de brandstapel gedood. Luther wist heel goed dat hem hetzelfde lot kon wachten als Hus, en toch ging hij. Wat een moed heeft Luther getoond en wat mogen wij hem daarvoor dankbaar zijn! Luther werd tijdens het proces opnieuw gevraagd zijn boeken te herroepen en Luther gaf een briljant antwoord. Hij zei dat als hij gedwaald had in zijn boeken, hij het wilde herroepen op het moment dat ze dit vanuit de Schrift konden aantonen. Anders niet. Daar sprak Luther ook de beroemde woorden: *'Hier sta ik, ik kan niet anders.'* Luther werd na het proces vogelvrijverklaard en dook onder op het Wartburg-kasteel in Eisenach. Daar werkte hij aan de vertaling van de Bijbel in het Duits zodat het volk in eigen taal het Evangelie kon lezen. Ondertussen begon de Reformatie zich uit te breiden naar Zwitserse steden en andere plekken in Europa. Heydrich Zwingli in Zurich, Martin Bucer in Straatsburg en jaren later Johannes Calvijn in Genève begonnen geïnspireerd door Maarten Luther de kerk te hervormen. Er ontstond ook een beweging die Wederdopers werden genoemd. Zij praktiseerden de geloofsdoop en sommigen van hen wilden de hele samenleving omgooien en er braken op verschillende plaatsen gewelddadige opstanden uit. Arme boeren kwamen in opstand tegen de adel en er brak een oorlog uit. Luther koos de kant van de adel en veroordeelde de opstandelingen fel, maar ook voor de wederdopers had hij geen goed woord over. Een christen moet de overheid gehoorzamen, ook als de overheid onrechtvaardig is. Ik vertel dit omdat dit deels verklaart waarom Luther niet zo populair in Nederland is geworden als Calvijn. Calvijn leerde immers dat een christen wél in opstand mocht komen wanneer een overheid tiranniek was geworden. Naast het feit dat Calvijn zijn theologie meer in Nederland gelezen werd, kon men in de tachtigjarige oorlog met de Spaanse overheersers niet zo uit de voeten met Luthers idee van blijvende gehoorzaamheid aan de overheid. Overigens hebben de Nazi's jaren later misbruik gemaakt van Luthers theologische opvatting dat de overheid ten alle tijde gehoorzaamd diende te worden. Ook de volwassendopers, waar later de Evangelische beweging uit is

ontstaan, werden door Luther afgekeurd. Theologisch omdat hij vond dat juist een baby geen verdiensten heeft en uit genade gedoopt mag worden. Ik denk dat hij hiermee geen recht doet aan het getuigenis van het Nieuwe Testament. Maar ook politiek gezien waren de wederdopers zijn tegenstanders en op sommige punten had Luther ook terecht kritiek op hen. Het verklaart misschien deels waarom wij 'evangelischen' Luther zo weinig lezen.

Ik zou nog veel over Luthers leven kunnen vertellen. Bijvoorbeeld over zijn huwelijk met Katherine von Bora waarvan hij schreef dat hij 'niet verliefd op haar was maar haar wel mocht.' Maar al heel snel werden de spotlights niet meer op Luther gericht. Het hoogtepunt van zijn roem was ongeveer tussen 1517 en 1530. Daarna kwam er een nieuwe generatie van Reformatoren waar de aandacht naar verschoof. Luther vergeleek zichzelf eens met een hakbijl die een grote eik velt. Dat was hij ook: Luther velde de eik van eigen gerechtigheid. Maar Luther was zo fanatiek en ondiplomatiek dat zijn onbehouwen gedrag ook voor schade en verdeeldheid heeft gezorgd in de kerk. Luther is een prima voorbeeld van iemand die de genade die hij op de preekstoel verkondigde in zijn eigen leven keihard nodig had. Hij is dan ook geen modelheilige, maar wel een voorbeeld van wat God voor machtig werk kan doen in het leven van een ruwe botterik. Waar wij Luther het meest dankbaar voor mogen zijn is dat hij de Bijbel opnieuw voor ons geopend heeft. Dat hij ons er vanuit de brieven van Paulus erop gewezen heeft dat alles door Jezus Christus is volbracht. Ook in het pastoraat steunen we nog veel op Luthers inzichten. Wat in bevrijdingspastoraat gebeurd bouwt voort op Luthers goddelijke ruil. Het was Luther die de duivel in de geestelijke strijd niet tegemoet trad met zijn eigen verdiensten, maar zijn tegenstander er op wees wat Christus heeft gedaan aan het kruis. Ik wil ter afsluiting nog een paar prachtige geestelijke lessen delen die Luther had ontdekt toen hij de genade van God ging begrijpen. Luther ontdekte bijvoorbeeld uit de Hebreeën-brief dat Christus onze Hogepriester en Middelaar is en dat we alleen door Hem tot Gods troon mogen naderen. Luther noemde de troon dan ook consequent de *Gnadestuhl*. Maar Luther werkte de gevolgen daarvan ook uit.

Want als alles genade is en Christus onze Hogepriester, waarom hebben we dan eigenlijk aardse priesters nodig die tussen ons en God bemiddelen? Vanuit die gedachte bekritiseerde Luther het hiërarchische onderscheid tussen priesters en het gewone kerkvolk. In de Middeleeuwen werden priesters als Gods elitetroepen gezien. In de goddelijke orde speelden zij een bemiddelende rol. Zij werden betaald om te bidden voor het volk en het volk onderhield hen zodat zij namens hen God konden naderen. Wie God echt wilde dienen moest daarom het klooster in en celibatair leven. Luther stelde dat het God er niet om gaat wát we doen, maar of we het vanuit geloof en vertrouwen doen. Daarom kan een boer of een melkmeisje evengoed God dienen als een priester. Luther haalde elk hiërarchisch onderscheid in de kerk onderuit vanuit de consequenties van zijn herontdekte

genade. Want als we denken dat God de één roept voor iets bijzonders, en de ander een gewoon leven leidt dan brengen we een onterecht onderscheid aan. God heeft ons namelijk allemaal geroepen om Hem te dienen op de plek waar we zijn. Probeer deze gedachte eens toe te passen op onze kijk op zendingen. Wij zijn soms geneigd te denken dat zendingen God volledig dienen en een groter werk doen dan zij die in het bedrijfsleven werken. Maar we zijn allemaal door God geroepen en uitgezonden om Hem te dienen en te vertegenwoordigen in ons gezin, op ons werk en in de kerk. Het gaat er niet om waar we Hem dienen maar hoe we Hem dienen. Veel jonge mensen denken dat je God pas echt dient als je bij Jeugd met een Opdracht werkt en niet als je bedrijfseconomie studeert. Maar het gaat God erom of je je werk vanuit geloof en liefde doet. De neiging om iets bij God iets te verdienen zit er sterk bij ons in gebakken. Luther wees erop dat ons vertrouwen in Gods genade elke dag aangevochten wordt. Satan probeert onze gedachten te richten op onze verdiensten. Het gevolg is dat we ons óf rot voelen over onszelf en onszelf aanklagen, óf dat we zelfingenomen en trots worden om wat we hebben bereikt. Maar wij kunnen nooit God terugbetalen voor het werk dat Jezus Christus voor ons heeft gedaan. En God vraagt dat ook niet van ons. Hij vraagt van ons dat we dankbaar zijn en andere mensen gaan liefhebben vanuit het vertrouwen dat God ook ons liefheeft. Luther schreef over naastenliefde dat ze niet oprecht is wanneer we hopen daarmee iets bij God te verdienen. Als we iemand te eten geven of bemoedigen vanuit de gedachte dat we daarmee punten verdienen bij God, dan zijn we met onszelf bezig en handelen we niet uit liefde. We moeten geen goede werken doen omdat God iets van ons nodig heeft, maar omdat onze naaste in nood onze hulp nodig heeft! Juist omdat God ons vergeven heeft, vriendelijk voor ons is en ons heeft aanvaard mogen we ook onze naasten in nood met vriendelijkheid, liefde en vergeving tegemoet treden. Al Gods handelen met ons komt voort uit zijn genade en dat vinden wij moeilijk om te begrijpen. Je merkt dat ook in de manier waarop wij evangelischen soms omgaan met de geestelijke gaven. Tongentaal, profetie, genezing zijn prachtige gaven. Maar het woord 'charismata' ('Geestesgave') zegt het al: het is een geschenk van God dat we niet kunnen verdienen. Zeker, we kunnen ervoor bidden en ons ernaar uitstrekken, maar God geeft het niet omdat wij zo heilig zijn, maar omdat Hij zo goed en genadig voor ons is. Hetzelfde geldt voor bidden en vasten. Luther bad en vastte waarschijnlijk meer dan wie dan ook, maar deed dit vanuit de verkeerde motieven. Ook wij kunnen in dezelfde valkuil stappen. Bidden en vasten is ontzettend belangrijk omdat je jezelf daarmee in Gods aanwezigheid brengt en tijd neemt om zijn goedheid en genade te ervaren. Ik heb daarom intens genoten van de conferentie met Herman Boon. Maar op het moment dat je er iets mee wil afdwingen bij God, of zijn gunst wil verdienen dan gaat er ergens iets mis. Van nature vinden wij mensen het moeilijk om Gods genade te ontvangen. Luther onderkende dat en zei: '*als je mij opensnijdt komt er een Paus naar buiten.*' Daarmee bedoelde hij dat ook in hem de neiging bestaat om zelfs iets te verdienen bij God. Dat God niets van ons nodig heeft en toch van ons houdt vinden wij ook na 500 jaar moeilijk om te begrijpen. Ik

wil afsluiten met een prachtig citaat van Luther waarin duidelijk wordt wat het betekent dat God genadig is:

‘De liefde van een moeder is steker dan alle viezigheid en korsten van een kind. Zo is ook de liefde van God voor ons sterker dan onze viezigheid. Ofschoon wij zondaren zijn, blijven wij ondanks onze viezigheid kinderen van God, noch vallen wij vanwege onze zonden uit zijn genade.’

Dit jaar is ons thema: Groeien in Gods aanwezigheid. Die groei begint met het besef dat God genadig is. Want alleen door Gods genade mogen we in zijn aanwezigheid komen. En omdat Christus voor ons gestorven is mogen we ook met onze viezigheid bij Hem komen om door Hem omarmd en verschoond te worden. In 500 jaar is er veel veranderd in de wereld. De snelle en technologische maatschappij waarin wij leven lijkt in bijna niets nog op de wereld waarin Luther opgroeide. Ook de kerken zijn veranderd. Er zijn pijnlijke splitsingen geweest en er zijn nieuwe kerkstromingen ontstaan. Maar één ding is er niet veranderd en gelukkig klinkt die boodschap na 500 jaar nog steeds over de gehele wereld:

In Gods aanwezigheid is genade!

Timon Kitsz

Gespreksvragen:

1. Vertel elkaar kort hoe je Gods genade hebt leren kennen (of hoe je tot geloof bent gekomen)
2. Op welke momenten vind je het moeilijk om te geloven dat God ook voor jou genadig is?
3. Op welke manier zou je de genade die je ontvangen hebt willen uitdelen aan de mensen om je heen?

Gebruikte literatuur:

Oberman, H., *Luther, Man between God and the Devil*, London: Fontana Press 1993

Selderhuis H.J., (Red.) *Luther Verzameld*, Utrecht: Uitgeverij Kok 2016

Selderhuis H.J., *Een mens zoekt God, Apeldoorn, Uitgeverij De Banier 2015*

Süss R., *Luther, een sympathieke potentiaat*, Amsterdam: RVP Publishers 2012

Wingren, G. *Luthers Lehre vom Beruf*, München: Chr. Kaiser Verlag 1952